

NAMANGAN DAVLAT
UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2024-11]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

13.00.00-PEDAGOGIKA
journal.namdu.uz
PEDAGOGICAL

Xudoyberdiyeva Dilnovoz Ilhom qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti doktoranti
xudoyberdiyadil2022@gmail.com

NOFILOLOGIK YO'NALISH TALABALARINING INGLIZ TILIDA O'QIB TUSHUNISH KO'NIKMASINI TAKOMILLASHTIRISHDA PSIXOLOGIK PRINSIPNING AHAMIYATI

Annotatsiya: Mazkur maqolada nofilologik yo'nalish talabalari uchun ingliz tilida o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirishda psixologik prinsiplarning ahamiyati o'rganiladi. Motivatsiya, stressni boshqarish va kognitiv jarayonlarni qo'llash orqali o'quv jarayonining samaradorligini oshirish strategiyalari tahlil qilinadi. Mazmunli materiallar tanlash, interaktiv usullarni qo'llash va individual yondashuvni joriy qilish bo'yicha tavsiyalar beriladi. Ushbu prinsiplarning to'g'ri qo'llanilishi ta'lim jarayonida yuqori natijalarni ta'minlaydi.

Kalit so'zlar: Ingliz tilida o'qib tushunish, psixologik prinsiplar, motivatsiya, stressni boshqarish, kognitiv jarayonlar, nofilologik yo'nalish, interaktiv usullar, individual yondashuv, ta'lim samaradorligi.

Худойбердиева Дилновоз Ильхам кизи

Докторант Узбекского государственного университета мировых языков

НЕОФИЛОЛОГИЧЕСКАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ЗНАЧЕНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ПРИНЦИПА В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ НАВЫКОВ ПОНИМАНИЯ ПРОЧИТАННОГО СТУДЕНТАМИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация: В статье рассматривается значение психологических принципов для развития навыков чтения и понимания текста на английском языке у студентов нефилологических направлений. Анализируются стратегии повышения эффективности учебного процесса через мотивацию, управление стрессом и использование когнитивных процессов. Предлагаются рекомендации по выбору содержательных материалов, применению интерактивных методов и индивидуального подхода. Правильное применение этих принципов обеспечивает высокие результаты в образовательном процессе.

Ключевые слова: Чтение и понимание текста на английском, психологические принципы, мотивация, управление стрессом, когнитивные процессы, нефилологические направления, интерактивные методы, индивидуальный подход, эффективность обучения.

Khudayberdiyeva Dilnovaz Ilkhom kizi

doctoral student Uzbekistan State University of world languages

THE IMPORTANCE OF THE PSYCHOLOGICAL PRINCIPLE IN IMPROVING STUDENTS' SKILLS OF READING AND UNDERSTANDING IN ENGLISH

Abstract: This article explores the significance of psychological principles in developing English reading comprehension skills for non-philological students. Strategies to enhance the effectiveness of the learning process through motivation, stress management, and cognitive processes are analyzed. Recommendations are provided for selecting meaningful materials, applying interactive methods, and adopting an individual approach. Proper implementation of these principles ensures high results in the educational process.

Keywords: English reading comprehension, psychological principles, motivation, stress management, cognitive processes, non-philological students, interactive methods, individual approach, learning effectiveness.

Kirish.

Bugungi globallashuv davrida ingliz tilini bilish, ayniqsa, nofilologik yo'nalish talabalari uchun muhim ko'nikma hisoblanadi. Ushbu ko'nikma nafaqat akademik muvaffaqiyatga erishishda, balki talabalar kelajakdagi

kasbiy faoliyatida ham katta ahamiyatga ega. Ingliz tilida o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirish jarayoni ko'plab pedagogik va psixologik omillar bilan bog'liq. Ayniqsa, psixologik prinsiplarning to'g'ri qo'llanilishi talabalar o'quv jarayonida qiyinchiliklarni yengishiga,

motivatsiyasini oshirishiga va bilimlarni samarali o'zlashtirishiga yordam beradi.

Til o'rganish jarayonida motivatsiya, stressni boshqarish, shuningdek, kognitiv jarayonlar kabi psixologik omillar muhim ahamiyatga ega. Biroq, nofilologik yo'nalish talabalari o'z kasbiy faoliyati bilan bog'liq fanlarga ko'proq e'tibor qaratgani sababli, ularning ingliz tilini o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirish uchun maxsus strategiyalarni ishlab chiqish talab etiladi.

Mazkur maqolada psixologik prinsiplarning nazariy va amaliy asoslari o'rganiladi hamda ularning nofilologik yo'nalish talabalari uchun ingliz tilida o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, talabalarni o'qitish jarayonida psixologik yondashuvlarni samarali qo'llash bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Psixologik prinsiplarning nazariy asosi

Psixologik prinsiplar ingliz tilida o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Ular talabaning psixologik xususiyatlarini hisobga olishga, o'quv jarayonini samarali tashkil etishga va til o'rganishdagi qiyinchiliklarni yengishga yordam beradi. Ushbu prinsiplar quyidagi asosiy omillarga tayanadi:

1. Motivatsiya va uning o'rni

Motivatsiya tilni o'rganish jarayonining boshlang'ich va davomiy omili sifatida qaraladi. Unda ikki asosiy yo'nalish mavjud:

- **Ichki motivatsiya** – talabaning ingliz tilini o'rganishga bo'lgan qiziqishi va ehtiyoji. Bu ko'pincha shaxsiy maqsadlar (masalan, ilmiy ishlanmalar bilan tanishish, xorijiy adabiyotlarni o'qish) yoki kasbiy ehtiyojlardan kelib chiqadi.

- **Tashqi motivatsiya** – tashqi omillar, jumladan baho tizimi, o'qituvchining rag'batlantirish usullari va talabalar o'rtasidagi raqobat. Ushbu motivatsiya ko'pincha talabani dastlabki bosqichlarda qo'llab-quvvatlash uchun muhimdir.

2. Stressni boshqarish va psixologik qulay muhit

Til o'rganish jarayonida talabalar stress va qo'rquvga duch kelishi mumkin, bu esa ularning o'quv faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Psixologik tamoyillarni hisobga olib, stressni boshqarish usullariga e'tibor qaratiladi:

- **Psixologik xavfsizlikni ta'minlash:** Talabalar o'z fikrini erkin ifoda etishi va xatolaridan qo'rqmasligi uchun qulay o'quv muhitini yaratish.

- **Qiziqarli o'quv materiallarini tanlash:** Stressni kamaytirishda talabalar qiziqishini oshiradigan mavzularni qo'llash samarali usuldir.

- **Progressiv yondashuv:** O'quv materiallarini asta-sekin murakkablashtirish orqali talabaning o'ziga ishonchini oshirish.

3. Kognitiv jarayonlarni qo'llash

Kognitiv psixologiya o'quv jarayonini boshqarishda bilim va ko'nikmalarni shakllantirishni ta'minlovchi jarayonlarni o'rganadi. Ingliz tilida o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirishda quyidagi kognitiv tamoyillarni hisobga olish muhim:

- **E'tibor va konsentratsiya:** O'quv materiallarining qiziqarli va moslashuvchan bo'lishi talabalarni konsentratsiyasini oshiradi.

- **Ishchi xotira:** Til o'rganish jarayonida yangi so'zlarni eslab qolish va qo'llash uchun ishchi xotiraning faoliyatini oshiruvchi usullar qo'llaniladi.

- **Metakognitiv ko'nikmalar:** Talabaning o'z bilim darajasini kuzatishi va baholashi uchun strategiyalarni shakllantirish.

4. Shaxsiy yondashuv va individual o'ziga xoslik

Har bir talabada til o'rganish qobiliyatlari va ehtiyojlari farq qiladi. Psixologik prinsiplar talabaning individual o'quv uslublarini hisobga olishni ta'minlaydi:

- Talabaning o'quv jarayonidagi psixologik ehtiyojlarini aniqlash.

- Individual o'quv dasturlarini ishlab chiqish.

- O'quv jarayonida talabalarning shaxsiy xususiyatlarini inobatga olish.

Psixologik prinsiplarning ushbu nazariy asoslari til o'rgatish jarayonini optimallashtirishga imkon beradi. Ular o'qituvchilarga o'quv muhitini talabalar uchun qulay qilib tashkil etishda yordam beradi va ta'lim sifatini oshiradi.

Ingliz tilida o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirish usullari

Ingliz tilida o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirishda psixologik prinsiplarni hisobga olgan holda, o'quv jarayonini interaktiv va samarali qilishga qaratilgan turli usullarni qo'llash muhim ahamiyatga ega. Quyida ushbu ko'nikmani shakllantirish va rivojlantirish uchun asosiy usullar bayon etiladi.

1. Mazmunli va qiziqarli o'quv materiallarini tanlash

O'quv jarayonida talabalarning qiziqishini uyg'otadigan va ularning ehtiyojlariga mos materiallarni tanlash o'qib tushunishni osonlashtiradi. Bu jarayonni quyidagi usullar bilan amalga oshirish mumkin:

- **Kasbiy mavzulardagi matnlar:** Talabaning yo'nalishiga mos keladigan ilmiy, texnik yoki kasbiy mazmundagi matnlarni tanlash. Masalan, nofilologik yo'nalish talabalariga texnologiya, tibbiyot, iqtisodiyot kabi mavzularda materiallar tavsiya etiladi.

- **Qiziqarli hikoyalar va yangiliklar:** Zamonaviy mavzularga oid hikoyalar va yangiliklarni o'rganish orqali talabalar o'qishga ko'proq jalb qilinadi.

2. Interaktiv o'qish usullari

Interaktiv usullar talabalar o'rtasida hamkorlikni oshiradi va matnlarni chuqurroq tushunishga yordam beradi:

• **Guruhda ishlash:** Talabalarni kichik guruhlarga bo'lib, birgalikda matnni tahlil qilish va tushunishga yordam berish.

• **Savol-javob mashqlari:** Matnni o'qigandan so'ng, talabalar o'rtasida savol-javob shaklida fikr almashish.

• **Onlayn platformalar:** Ingliz tilini o'rganish uchun mo'ljallangan Quizlet, Kahoot, va ReadTheory kabi platformalar orqali mashqlar bajarish.

3. Oldindan bilish strategiyasidan foydalanish

Matnni o'qishdan oldin talabalarni matnning mazmuni haqida fikr yuritishga undash, ularning o'qish jarayonida faolligini oshiradi:

• **Matn sarlavhasini tahlil qilish:** Talabalar sarlavha asosida matnning asosiy mavzusini taxmin qilishadi.

• **Kalit so'zlarni aniqlash:** Matnda uchraydigan muhim atamalarni oldindan tushuntirish.

• **Grafik vositalar:** Matn mazmunini tushunish uchun diagramma, jadvallar va rasm kabi vositalardan foydalanish.

4. Progressiv yondashuv

Matnlar murakkabligini talabaning bilim darajasiga mos holda asta-sekin oshirish:

• Yengil va qisqa matnlardan boshlash.

• Murakkab so'zlar va iboralarga ega matnlarga o'tish.

• Kasbiy sohalarga oid murakkab ilmiy maqolalar bilan ishlash.

5. Kognitiv ko'nikmalarni rivojlantirish

O'qib tushunishni rivojlantirishda talabalar kognitiv ko'nikmalarini shakllantirish muhimdir:

• **Parafraz qilish:** Talabalarni o'qigan matnni o'z so'zlari bilan qayta aytishga undash.

• **Matnni qismlarga ajratish:** Asosiy g'oya, qo'shimcha ma'lumot va xulosa qismlarini aniqlash.

• **Savollar tuzish:** Talabalar o'qilgan matn asosida o'zlari savollar tuzishi va ularga javob berishi.

6. Rag'batlantirish va ijobiy muhit yaratish

Psixologik jihatdan qulay muhit o'quv jarayonini yanada samarali qiladi:

• **Xatolarga ijobiy yondashish:** Talabalar xatolaridan o'rganishlari uchun rag'batlantirish.

• **Talabalarni rag'batlantirish:** Muvaffaqiyatlarni e'tirof etish va mukofotlash.

7. Texnologiyalardan foydalanish

Raqamli texnologiyalar talabalarga o'qish ko'nikmasini rivojlantirishda katta yordam beradi:

• **Elektron kitoblar va audiokitoblar:** Matnni o'qish va tinglash orqali ko'p sezgilarni jalb qilish.

• **Mobil ilovalar:** Duolingo, LingQ, va Memrise kabi ilovalar yordamida o'quv materiallarini turli shakllarda o'rganish.

Ingliz tilida o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirishda mazmunli materiallar, interaktiv usullar, kognitiv ko'nikmalarni shakllantirish va texnologiyalarni

samarali qo'llash muhim ahamiyatga ega. Ushbu usullar orqali talabalar nafaqat o'qib tushunish ko'nikmasini, balki tilni o'zlashtirishning barcha bosqichlarini muvaffaqiyatli egallashlari mumkin.

Amaliy takliflar

Ingliz tilida o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirishda quyidagi amaliy takliflar nofilologik yo'nalish talabalari uchun psixologik va pedagogik jihatdan asosli yondashuvlarni taklif etadi:

1. Individual yondashuv

• Har bir talabaning o'quv ehtiyojlari va psixologik xususiyatlarini aniqlash uchun boshlang'ich diagnostika o'tkazish.

• Talabaning tilni bilish darajasiga mos individual o'quv rejasi ishlab chiqish.

• O'quv jarayonida kuchli va zaif tomonlarni aniqlab, ularga mos yondashuvlarni taklif qilish.

2. Psixologik qulay o'quv muhitini yaratish

• O'qituvchilar tomonidan xatolarga nisbatan tolerant va qo'llab-quvvatlovchi yondashuvni qo'llash.

• Har bir muvaffaqiyatni e'tirof etish va talabalarning qiziqishini rag'batlantirish.

• Talabalarning stress darajasini pasaytirish uchun o'yinli va interaktiv mashg'ulotlarni o'tkazish.

3. Mazmunli va kontekstual o'quv materiallarini tanlash

• Talabalarning kasbiy yo'nalishiga mos keladigan inglizcha matnlarni tanlash. Masalan, tibbiyot talabalari uchun sog'liq va biologiya sohasidagi materiallar, muhandislik yo'nalishi uchun texnologiya va mexanika haqidagi matnlar.

• Zamonaviy mavzularga oid maqolalar, yangiliklar va qiziqarli hikoyalar bilan ishlash.

• Matnlarni oddiydan murakkabga qarab tanlash orqali o'quv yuklamasini bosqichma-bosqich oshirish.

4. Innovatsion texnologiyalardan foydalanish

• **Raqamli platformalar:** ReadTheory, Newsela, va Quizlet kabi onlayn resurslardan foydalanib matnlarni tahlil qilish.

• **Audiokitoblar va podkastlar:** Talabalarning o'qish va tinglash ko'nikmalarini bir vaqtning o'zida rivojlantirish.

• **Mobil ilovalar:** LingQ, Duolingo va Memrise kabi ilovalar yordamida so'z boyligini kengaytirish va o'qib tushunish ko'nikmalarini mustahkamlash.

5. Interaktiv va ko'rgazmali usullarni qo'llash

• **Guruhda ishlash:** Matnlarni guruhda tahlil qilish, talabalar o'rtasida fikr almashishni rag'batlantirish.

• **O'yin shaklidagi mashqlar:** Matn bilan bog'liq jumboqlar, viktorinalar va boshqa interaktiv faoliyatlarni o'tkazish.

• **Vizual vositalar:** Diagramma, xarita va infografikalar orqali matn mazmunini tushuntirish.

6. Til o'rgatish bo'yicha maxsus treninglar

- O'qituvchilar uchun trening va seminarlar tashkil qilish, bunda psixologik prinsiplarni o'quv jarayoniga integratsiya qilish bo'yicha ko'nikmalarni oshirish.

- Talabalar uchun qisqa muddatli intensiv treninglar o'tkazish, bu treninglar orqali o'qib tushunish strategiyalarini rivojlantirish.

7. O'quv jarayonida metakognitiv yondashuvni qo'llash

- Talabalarni o'qish jarayonini rejalashtirish va boshqarishga o'rgatish.

- Har bir o'qilgan matndan keyin talabalarni o'z bilimlarini baholashga undash (masalan, asosiy g'oyalarni qayta hikoya qilish yoki savollarga javob berish).

8. Progressiv baholash tizimini joriy qilish

- Talabaning rivojlanishini bosqichma-bosqich kuzatish uchun formatif baholash tizimidan foydalanish.

- Rag'batlantiruvchi baholash tizimini qo'llash, masalan, matnni tushunishdagi muvaffaqiyatlar uchun maxsus belgilar yoki sovg'alar berish.

9. Qo'shimcha o'quv materiallarini joriy qilish

- Talabalar uchun o'quv jarayonidan tashqarida ham foydalanishlari mumkin bo'lgan qo'shimcha resurslar (elektron kitoblar, veb-saytlar, podkastlar) tavsiya etish.

- Uyda o'qib tushunishni mustahkamlash uchun maxsus uy vazifalarini tayyorlash.

10. Bahs va munozara tashkil qilish

- O'qilgan matnlar asosida bahs-munozaralar o'tkazish. Bu talabalarni matnni chuqurroq tahlil qilishga va fikrlarini mantiqiy bayon etishga undaydi.

- Matnning asosiy g'oyasini himoya qilish yoki unga qarshi chiqish uchun talabalarni fikr yuritishga undash.

Amaliy takliflar nofilologik yo'nalish talabalari uchun ingliz tilida o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirishda samarali yondashuvlarni taklif etadi. Bu yondashuvlar talabalar ehtiyojlari va qobiliyatlarini hisobga olib, ularga motivatsion, qulay va innovatsion ta'lim jarayonini taqdim etadi. Shuningdek, psixologik tamoyillarga asoslangan ushbu takliflar talabalarning

o'quv jarayoniga bo'lgan ishtiyoqini oshirishga yordam beradi.

Xulosa.

Ingliz tilida o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirish nofilologik yo'nalish talabalari uchun nafaqat til o'rganish, balki ularning kasbiy tayyorgarligini oshirishda ham muhim o'rin tutadi. Ushbu jarayonni samarali tashkil etishda psixologik prinsiplar, jumladan, motivatsiya, stressni boshqarish va kognitiv jarayonlarni qo'llash kabi yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, talabalarni o'qib tushunish ko'nikmasini shakllantirish va rivojlantirish uchun quyidagi amaliy yondashuvlarni joriy etish maqsadga muvofiqdir:

- Individual va psixologik xususiyatlarga asoslangan yondashuvlar;

- O'qish jarayonini interaktiv va qiziqarli qilishga qaratilgan usullar;

- Zamonaviy texnologiyalar va raqamli platformalardan foydalanish;

- O'quv jarayonini bosqichma-bosqich murakkablashtirish orqali progressiv yondashuvni qo'llash.

Mazmunli va kasbiy mavzulardagi matnlar, innovatsion o'quv strategiyalari va ijobiy o'quv muhitining yaratilishi talabalar o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi hamda til o'rganish jarayonini osonlashtiradi. Shu bilan birga, o'qituvchilar uchun maxsus treninglar va talabalar uchun o'quvdan tashqari qo'llab-quvvatlovchi vositalarni taqdim etish ta'lim jarayonining samaradorligini yanada oshiradi.

Kelgusida ushbu mavzuni chuqurroq o'rganish va ilg'or pedagogik texnologiyalarni joriy qilish orqali talabalarning ingliz tilida o'qib tushunish ko'nikmalarini yanada takomillashtirish mumkin. Bu esa ularning akademik va kasbiy muvaffaqiyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Brown, H. D. *Principles of Language Learning and Teaching*. New York: Pearson Education, 2015.
2. Krashen, S. D. *The Input Hypothesis: Issues and Implications*. Longman, 1985.
3. Ellis, R. *Understanding Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press, 1997.
4. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
5. Nation, I. S. P. *Teaching ESL/EFL Reading and Writing*. New York: Routledge, 2009.
6. Harmer, J. *The Practice of English Language Teaching*. Harlow: Pearson Longman, 2007.
7. Cook, V. *Second Language Learning and Language Teaching*. London: Hodder Education, 2016.